

3023-5820

Sultan İlahiyat Araştırmaları Dergisi

Altı Aylık Hakemli Makale, Araştırma ve İnceleme Dergisi
Vol./Cilt: 3, Issue/Sayı: 2, ss. 167-185, December/Aralık 2025.

Görünmeyen Bir Sosyal Yara: Boşanma Sonrası Baba Yoksunluğu (Âyetler Özelinde Bir Okuma Denemesi)*

*An Unseen Social Wound: Post-Divorce Paternal Absence
(An Exegetical Reading of Qur'anic Verses)*

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Arrival Date
24.11.2025

Kabul Tarihi / Accepted Date
25.12.2025

Son Revizyon Tarihi / Last Revision Date
28.12.2025

Yayın Tarihi / Publication Date
31.12.2025

Prof. Dr. Fatma Asiye ŞENAT

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı,
Eskişehir, TÜRKİYE.

Öz

Boşanma sorunlu bir evlilik için bazen kaçınılmaz bir çözüm olduğu gibi aynı zamanda bütün paydaşları için farklı boyutlarda zorluk ve sıkıntılara yol açan bir deneyimdir. Bu sürecin minimum hasar ve maksimum faydayla yaşanması için alınması gereken bir dizi tedbir ve uyulması zorunlu kurallar vardır. Bu kuralların bir kısmı yasalarda karşılık bulurken bir kısmı da manevi mesuliyet sahasında yer alır. Boşanma sonrası eski çiftin varsa evlatlarına karşı sorumluluklarını tam manasıyla yerine getirmesi beklenir. Ebeveynin sorumluluklarını layıkıyla taşımaması durumunda ise ortaya ağır bir kul hakkı ihlali çıkar. Bu makalede boşanma sonrasında evlatlarını da boşamış gibi davranan babaların oluşturduğu derin boşluk duygusu sosyal bir yara ve kul hakkı ihlali olarak tanımlanmıştır. Konu ilgili âyetler ve âyetlere yön veren nüzül ortamı çerçevesinde irdelenmiş, tefsirlere yansıyan boyutuyla değerlendirmeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra Türk örfünün örtük şekilde babalara boşanma sonrası serbestlik ruhsatı veren yapısı üzerinde de tahliller yapılmıştır. Çocukla sağlıklı iletişim kurma, nafaka gibi konular etrafında oluşan güncel sorunlara dikkat çekilmiş, bu sorunların çocuğun eğitiminde sadece baba tarafından gerçekleştirilebilecek fonksiyonların icra edilmesine engel oluşu üzerinde durulmuştur. Geleneksel tasavvurda evlatlarının ardında “dağ gibi” duruşuyla betimlenen ancak bu rolü silikleşen “evin direği” babanın yeniden bu konuma davet edilmesine ihtiyaç vardır.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Boşanma, Baba, Sorumluluk, Çocuk, Kul Hakkı.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Şenat, Fatma Asiye. “Görünmeyen Bir Sosyal Yara: Boşanma Sonrası Baba Yoksunluğu (Âyetler Özelinde Bir Okuma Denemesi)”. *Sultan İlahiyat Araştırmaları Dergisi (SIAD)* 3/2 (Aralık 2025), 167-185. <https://zenodo.org/10.5281/zenodo.18054743>

CC BY-NC 4.0

*Bu makale 24-26 Ekim 2025 tarihinde Karabük'te gerçekleştirilen 15.Uluslararası Din Görevlileri-Ailede Ebeveyn Sempozyumu'nda sunulan “Evlatlarını da Boşayan Babalar ve Babalı Yetim Sendromu” başlıklı tebliğin ikinci bölümünün gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

Öne Çıkanlar

- Velâyet anneye verildiğinde baba-çocuk iletişiminin zayıflaması ciddi bir sosyal probleme dönüşmektedir.
- Görüşmeme, nafaka ödememe ve sorumluluk almama davranışları, çocuğun gelişiminde ağır tahribatlara yol açmaktadır.
- Bazı Kur'ân âyetleri, modern örf ve hukuk farklılıkları sebebiyle uygulamada tam karşılık bulmamaktadır.
- Kur'ân'ın ortaya koyduğu ilke ve yöntemler ile güncel pratikler arasında dikkate değer uyumsuzluklar oluşmaktadır.
- Aile içi sorumsuzluk ve adaletsizlikler kul hakkı bağlamına dâhil olup ciddi bir ahlâkî problem oluşturmaktadır.

Abstract

Divorce may serve as an unavoidable remedy for a troubled marriage; however, it simultaneously generates multilayered challenges for all parties involved. Ensuring that this process unfolds with minimal harm and maximum benefit requires adherence to both legal regulations and moral responsibilities. When divorced parents have children, fulfilling parental duties remains a binding obligation. The failure of a father to maintain his responsibilities—emotional presence, communication, and financial support—constitutes not only psychological harm to the child but also a significant violation of others' rights before God (kul haqq). This article conceptualizes paternal withdrawal—when fathers behave in a manner that functionally resembles abandoning their children after divorce—as a profound social wound and a moral transgression. The issue is examined through Qur'anic verses related to divorce, their context of revelation (asbâb al-nuzûl), and the interpretations found in classical exegetical literature. The study also analyzes certain aspects of Turkish customary norms that implicitly tolerate paternal disengagement following divorce. Moreover, contemporary problems such as weak father-child communication, limited visitation, and non-compliance with child support obligations are highlighted, with special attention to how these issues hinder paternal functions crucial to the child's emotional, moral, and educational development. The article concludes by emphasizing the necessity of restoring the father—traditionally described as the “pillar” of the household—to his rightful role in ensuring the holistic well-being of the child.

Keywords: Tafsîr, Divorce, Father, Responsibility, Child, Moral Accountability.

Highlights

- A significant post-divorce issue is the weakening of father-child communication, especially when custody is granted to the mother.
- Lack of visitation, refusal to pay child support, and neglect of paternal duties severely obstruct children's psychological and social development.
- Certain Qur'anic injunctions concerning divorce do not fully align with contemporary practices due to shifts in customary norms.
- Qur'anic principles, classical exegetical interpretations, and modern legal frameworks propose differing approaches, resulting in practical inconsistencies.
- Intra-family injustices and irresponsible behavior fall within the broader ethical domain of violating others' moral and religious rights.

1. Giriş

Kendisinden önceki vahiy geleneğine bağlı diğer kitaplar gibi (Hamidullah, 2000) Kur'an da içine indiği toplumun dilini, anlatım üslubunu, tarihi tecrübesini, ihtiyaçlarını, genel

kabullerini, örfünü, geleneklerini yansıtan bir içeriğe sahiptir (Demirel, 2021). Emsâlu'l-Kur'an, aksâmu'l-Kur'an, esbâb-ı nüzûl, nesh, tedricilik gibi bazı ulûmu'l-Kur'an başlıkları da, nüzûl ortamının Kur'an üslup ve ahkâmını etkilediğine delalet etmektedir. Yerel yapılanmayı ve değerleri kuşatamayanın evrensele ulaşma iddiasının hakikate uzaklığı düşünüldüğünde bu anlatım tarzının sebep ve sonuçlarını değerlendirebilmek daha kolay olacaktır.

Kur'an'ın içine indiği kültürden etkilendiği gibi, onu etkilediği ve şekillendirdiği de vakıanın işaret ettiği bir husustur. Kur'an'ın nüzûl ortamına müdahalesi, ibkâ, ilgâ ve ıslah olmak üzere üç temel başlık üzerinden değerlendirmeye tabi tutulur. İbkâ toplumda cari örf ve adetlerin olduğu gibi bırakılmasını, devamlılığının muhafaza edilmesini ifade eder. Sütanneliği, doğrudan kadına verilmesi durumunda mehir, bazı ticaret çeşitleri olduğu gibi bırakılan uygulamalara örnek gösterilebilir. İlgâ ise tevhidin temel ilkeleri ve tezahürleriyle uzlaşması mümkün olmayan geleneklerin külliyen yürürlükten kaldırılmasını ifade eder. Evlatlık edinilen çocukların tamamen evlat gibi işlem görmesi, kan davası gütmek, faiz, tefecilik, karaborsacılık tamamen iptal edilen uygulamalara örnek teşkil eder. İslah ise kültürel bir uygulamanın tevhitte örtüşmeyen yönlerinin düzenlenip devamına izin verilmesiyle alakalı bir terimdir. Özellikle kadınların giyim-kuşam adabıyla, (en-Nûr 24/31; el-Ahzâb 33/59) kölelik kurumuyla, bazı evlenme-boşanma çeşitleriyle, mehrin kadına değil ailesine verilmesiyle ilgili bazı düzenlemeler de ıslah ilkesine örnek olarak değerlendirilir.

İslam'ın erkek ve kadın rolleriyle aile ilişkileri bağlamında da ibkâ, ilgâ ve ıslah yollarından biriyle müdahale ettiği örf ve adetler vardır (Yılmaz, 2023). Katı ataerkil bir sistemin hâkim olduğu nüzûl ortamında erkeği önceleyen bir sistematığın bulunduğu bilinmektedir (Altıntaş, 1999). Kıyas kabul etmeyecek seviyede kadından üstün kabul edilen erkek tasavvuru, nüzûl ortamında genel kabul gören ve kültürel yapıyı derinlemesine etkileyen önemli kodlardan biriydi. Asabiyet bağları üzerine inşa edilen kültürel yapılanma içinde (Çağrı, 1991; Yılmaz, 2023) erkek evlatlara sahip olmak güçlü ve yenilmez olmanın en önemli tezahürlerinden biri sayılır, malı ve oğulları olan birinin sırtının yere gelmeyeceğine inanılırdı. Kur'an âyetlerinde de dile getirilen bu inanış, sorunların çözümünde güç yerine hakkın esas alınmasıyla bir nebze zayıflatılmış olsa da toplumsal bilinçaltında çok bariz şekilde yer etmiş olması hasebiyle sonraki süreçlerde de varlığını güçlü şekilde sürdürmüştür.

Nüzûl ortamına mührünü vuran ataerkil sistemin, erkeği hayatın merkezine alan, onun toplumsal rollerine, evlat, eş ve baba olarak ailesine karşı sorumluluklarına büyük bir önem veren yapısı, İslam medeniyetinin inşasında da etkili olmuştur. Ancak bu etki başka pek çok toplumda olduğu üzere kadına rağmen değil, aksine onun da yeryüzü halifesi sorumluluğuyla muttasıf olduğu hususunun altı çizilmesiyle tebarüz etmiştir (Şenat, 2019). Kur'an bir yandan içine indiği toplumun örfünü göz önünde bulundururken, öte yandan da dezavantajlı konuma getirilen kadının desteklenmesi, eşit değere sahip kul ve insan olduğu gerçeğinin beyanı manasına gelecek anlatımıyla kendine has bir anlam haritası oluşturmuştur (Şenat, 2016). Bu bağlamda içeriği değişiklik gösterse de pek çok toplumda erkeğe ait bir sorumluluk olarak kabul

edilen aile reisliği rolü, Kur'an çerçevesinde de erkeğin uhdesinde olarak tanımlanmış, bununla birlikte bu unvanın ayrıcalıklara değil, sorumluluklara bakan veçhesi güçlendirilmiştir (en-Nisâ 4/19, 34). Ataerkil kodlar açısından “malumun ilâmı” olarak kabul edilebilecek aile reisliği tanımlamasının mütemmimi olarak kadının bireysel ve toplumsal konumu güçlendirilmiş, böylece ataerkil sistemin temel çıkış noktası olan erkeğin kadından ontolojik olarak daha değerli olduğu kabulü ıslah edilmiştir (Şenat, 2013).

İslam tarihinin ilerleyen süreçlerinde bahsi geçen anlamlandırma zemini yeterince başarıyla korunamadığı için, kadınla erkek arasında değer farkı olduğu düşüncesi başta olmak üzere pek çok ataerkil kabul, dini verilerin manipüle edilmesiyle daha da güçlenerek geri dönmüştür (Şenat, 2017). “Âdetlerin âyetleşmesi” adı verilebilecek bu süreç, az-çok farklılıkla İslam coğrafyasında güçlü bir şekilde varlığını devam ettirmiş, 20. yüzyıl başlarından itibaren ise toplumsal ölçekte yaşanan bir dizi değişikliğin etkisiyle sistematik bir dönüşüm hareketi başlamıştır. Yaşanan köklü değişimi bihakkın anlamak, Kur'an'ın hüküm vaz' ederken örfü göz önünde bulundurma özelliğiyle birlikte düşünüldüğünde, âyetlerin rehberliğinden en üst seviyede faydalanmada etkin bir rol oynayacaktır. Bu nedenle âyetlerin nüzûlüne etki eden yapılanmayla yeni gelişmelere etki eden yönelimleri birlikte görebilmek, benzerlik ve farklılıkları değerlendirebilmek önem kazanmaktadır.

2. XX. Yüzyıl: Aile İlişkilerinde Kartların Yeniden Dağıtıldığı Asır

Kadın, erkek, evlilik, anne-baba-evlat tanımlamalarında, dolayısıyla bunların hem kendilik algılarında, hem de birbirleriyle iletişim ve etkileşimlerindeki dönüşümde psikolojik, sosyo-ekonomik, stratejik pek çok etken bulunmaktadır. Sanayi devriminin ardından kadının evinin dışında da istihdam edilmesine duyulan ihtiyaçla alışlagelenden daha farklı bir noktaya evrilen ilişki ağında yaşanan köklü değişimler, kapalı toplumlar dışında neredeyse bütün insanlığı etkileyen bir veçhe kazanmıştır. İnsanlığın kadim değerlerinin sorgulandığı, cinsiyet kimlikleri ve aile yapısıyla ilgili önceden denenmemiş yaklaşımların gündeme geldiği bu süreçte, dün ve bugünün keskin hatlarla ayırtırmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Dünün bütünüyle kötü, bugünün bütünüyle iyi olarak kodlanmasıyla cinsiyet rollerini ilgilendiren konularda fitratın zedelenmesine kadar varan müdahalelerin yaygınlaştığını fark etmek gerekir. Konuya sadece bu pencereden bakınca yaşanan dönüşüm, tamamıyla ilgâ edilmesi gereken bir süreç olarak okunabilir. Oysa konuya ibkâ, ilgâ ve ıslah nazariyesi üzerinden bakmak, daha hassas değerlendirmeler yapmak gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bir önceki yüzyılda başlamış olmakla birlikte sonuçları yirminci yüzyılda açıkça görülmeye başlanan dönüşümün serapa olumsuz sonuçlar üretmediğini, insani değerler açısından olumlu birtakım kazanımlara da imkân verdiğini fark etmek, ibkâ, ilgâ ve ıslah uygulamaları üzerinden değerlendirmeler yapmak açısından önemlidir. Böylece vakıanın olumlu ve olumsuz yönlerini tehevvue kapılmadan, sakince görebilmek mümkün olur. Bu sükûnetli yaklaşım ise Kur'an'ın içine indiği toplumda gerçekleştirdiği ıslah hareketlerindeki temel ivmeyi, bugünün sorunlarını çözmede aktifleştirmeyi kolaylaştırır. Kadının eksikli, ayıplı değil, tam donanımlı bir kul

olduğunun açıkça ifade edilmesi, bireysel özelliklerin aile içi ilişkilerde daha bariz şekilde ele alınması gibi bazı hususlar, yirminci yüzyılda yaşanan değişimin olumlu sonuçlarına örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte aile bağlarının zayıflaması, aile içinde erkeğin etkin rolünün zayıflaması, ondan boşalı/lan yerin kadına tahsisıyla yaşanan rol karmaşası gibi bir dizi sorun da yeni yönelimin sarsıcı sonuçları arasında yerini almıştır.

Neredeyse bütün toplumları bir şekilde etkisi altına almakla birlikte, ailevi ilişkilerdeki dönüşüm rüzgârlarının bir bütün olarak İslam ümmeti üzerinde kasırga etkisi yaptığını ileri sürmek mümkündür. Bu süreçte anakronik okuma ve değerlendirmeler yapılarak Kur'an'ın aile hukukuna dair ahkâmının öncelikli hedef haline getirildiği bilinmektedir. Yirminci yüzyıla bir hayli dağılmış, hırpalanmış ve bütünlüğünü, değerlerini koruyamamış bir atmosferde giren İslam coğrafyası, düne kadar sistematik şekilde kadına eziyet eden başka kültürler tarafından ağır ithamlara uğramıştır. Asıldan uzaklaştıkça İslam toplumlarının bazı gelenekleriyle İslam'ın değerleri arasındaki makasın açılması, kimi katı ataerkil geleneklerin "İslamî" kılıfına bürünerek gücünü daha da artırması sebebiyle teori bazındaki güçlü fitri denge, tam manasıyla pratiğe yansıtılamamıştır. Bu nedenle bir bütün olarak Müslümanların kendilerine yöneltilen bu ağır eleştirilere etkin şekilde cevap veremedikleri, iddiaları bertaraf edecek toplumsal modelleri pratik bazında ortaya koyamadıkları bir tablo ortaya çıkmıştır.

İçinde bulunan güncel yapılanma, etkin cevaplanamayan bu ithamların tazyikiyle Müslümanların da aile ilişkilerinde ciddi kafa karışıklığı, rol karmaşası ve bulanıklığı oluşturmuştur. Sonuç itibarıyla global değişimden etkilenen Müslüman toplumlarda üç katmanlı bir yapılanma ortaya çıkmıştır: Kur'an'ın beyan ettiği, Hz. Peygamber tarafından uygulanıp öğretilen sorumluluklar ve hassasiyetler, dini kavramlara bürünmüş görünse de gelenekler tarafından yönlendirilen ve çoğu kez katı ataerkil refleksleri yansıtan yorum ve uygulamalar ve nihâyet geleneksel rollerin zayıflamasıyla onların yerini alan, bir anlamda yeni örf üreten güncel süreç.

Kadın ve erkek rollerine, ebeveyn-çocuk ilişkisine, aile yapısına dair İslam toplumlarında bahsi geçen üç katmandan gelen birbiriyle çelişik bilgiler, yönlendirmeler bütünlük arz eden güçlü bir aile tasavvuru geliştirmeyi son derece zorlaştırmaktadır. Tanımlanması da, ürettiği problemleri çözmesi de zor bu çok katmanlı yapılanmadan en çok etkilenen konu başlıklarından biri de erkeklik özellikleri, erkeğin ailevi sorumlulukları, özellikle de babanın evladının hayatındaki yeri ve sorumluluklarıdır.

Toplumsal cinsiyet kavramıyla erkeklik ve kadınlık rollerinin tartışılmaya başlanması, kadının geleneksel rollerinin değişime uğraması gibi etkenler, erkeklik rollerinin zayıflamasıyla birleşerek babanın evladının hayatındaki rolünde de köklü değişimler oluşturmuştur. Geleneksel aile ilişkileri açısından bakıldığında evladiyla daha çok zaman geçiren, eğitiminde daha çok rol üstlenen babalar, içinde bulunan sürecin hem dini, hem terbiyevi açıdan olumlu sonuçlarından birini temsil ederler zira İslam hukukunda çocuğa dair her sorumluluk öncelikle babaya aittir. Öte yandan kadının ekonomik açıdan daha da güçlenmesinin etkisiyle geleneksel

rollerinin sorumluluk yükleyen yönlerinden kolayca soyunan; bununla birlikte geleneklerin kendilerini desteklediği noktalarda avantajlarından vazgeçmek istemeyen babalar da, aynı sürecin legalleştirdiği başka bir profili temsil etmektedir. Bu ikinci modeldeki babalar, ihlal ettikleri bireysel ve toplumsal kurallar sebebiyle hem dini ilkeler, hem eğitim prensipleri açısından bir dizi probleme sebep olmaktadır.

Bütün toplumlarda evladının sorumluluklarını üstlenmeyen, eşiyle birlikte onları da terk eden erkekler olagelmıştır. Bununla birlikte Türk toplumunda olduğu gibi muhtemelen diğer toplumlarda da bu, yadırganan, istenmeyen ve kadınla çocuk için sosyal destek mekanizmalarını harekete geçiren bir tutum olarak değerlendirilmiştir. Kadınların evlerinin dışında da çalışmalarının yaygınlaşmasıyla beraber bariz şekilde değişen durum ise şudur: Boşanma sonrası velâyetin anneye verilmesinin yaygınlaşmasıyla birlikte babanın evlatlarından da boşanması kanıksanmakta, tabii bir durum olarak değerlendirilmektedir. Örnekler çoğaldıkça bu ikincil boşanma da yaygınlaşmakta ve normalleşmektedir.

Bir babanın evladına karşı sorumluluklarından istifa etmesi durumunu oluşturan tek durumun boşanma olmadığı, evlilik devam etse de evladiyla ilgili maddi ya da manevi, ya da hem maddi hem manevi sorumlulukları anneye yükleyen babaların varlığı bilinmektedir. Ailesini terk eden ya da evde olduğu halde etkin bir şekilde varlık gösteremeyen babalar da ciddi problemlere ve baba yoksunluğuna sebep olmaktadır. Bu bilgiye rağmen çalışmada boşanmanın ardından evladından uzaklaşan babaların konu edinilmesinin özel bir anlamı vardır. Çünkü evlilik devam ediyorsa babanın evladının sorumluluğunu gerçek manada üstlenmeyişi, onun eğitimine olumlu katkı vermeyişi üstü örtülen, görmezden gelinen bir problem olarak algılanmaktadır. Oysa aynı durum boşanma sonrasında açıkça görülebilir ve tanımlanabilir hale gelmektedir. Bu nedenle çalışmada velâyetin anneye verilmesiyle çocuklarının hayatından buharlaşan babaların yol açtığı problemlere odaklanılması tercih edilmiştir.

Ölse bile sorumluluğu aile fertleri üzerinden devam eden baba portresinden (el-Bakara 2/233) boşanmanın ardından arayıp sormayarak, maddi-manevi ihtiyaçlarını karşılamayarak henüz hayattayken evlatlarını yetim bırakan babalar çağına geçiş son derece sancılı ilerlemekte ve çok yönlü, çok boyutlu mağduriyetler doğurmaktadır. Deneme-yanılma yöntemiyle yol alınmasının son derece zararlı, telafisi güç sonuçlar doğurduğu bu alanda Kur'an'ın rehberliğine başvurulması, sürecin en az hasarla ilerlemesi açısından önemlidir. Bu makalede güncel bir mesele olan baba-çocuk bağının boşanma sonrası zayıflaması, bazen tamamen kopması, ailenin gücünü azaltan, boşanmanın ağırlığını daha da artıran bir vakıa olarak değerlendirilmiştir. Çocuğun gelişimine zarar veren boyutuyla baba yoksunluğu mercek altına alınmış, vakıaya âyetlerin belirlediği sorumluluklar açısından bakmak, mevcut sorunların çözümüne doğru adım atabilmenin yolu olarak seçilmiştir. Bu amaca vasil olmak amacıyla Kur'an ahkâmına yön veren nüzûl dönemi adetleriyle güncel örf farklılıklarını bir arada değerlendirmek, takip edilen temel izlektir. Konuyla ilgili mütalaalardan önce, sosyal sonuçlar doğuran bireysel bir tercih olarak boşanma ile ilgili genel kabulleri hatırlamak uygun olacaktır.

3. Ağır Bir Hayat İmtihanı Olarak Boşanma

Boşanma, içinde bulunulan kültürel koşullardan hem çok etkilenen, hem de toplumsal yapıyı derinden etkileyen bir hayat tecrübesidir (Sevim vd., 2016). Dini referansları esas alan anlamlandırma vasatında “Allah’ı gazaba getiren bir helal” (Ebû Dâvûd, tsz Talâk, 3; İbn Mâce, 1372 Talâk, 1) olarak tanımlanan boşanma, toplumsal anlatımda “Arş’ı titreten” bir eylem olarak kodlanmıştır. Aslında en sevilmeyen helal olması, boşanmayı gerekli kılan koşulların oluşmadığı durumlarda gerçekleşmesiyle yakından alakalı bir hükümdür. Bununla birlikte aslında boşanmada değil, evliliğin devamında “arşı titretecek” zulüm ve hak ihlalleri olsa bile boşanmayı yine de bir çözüm olarak kabul etmeye yanaşmayan güçlü gelenek, kendisinden beklenen fonksiyonları icra edemeyen evliliklerin devamından yana bir beklenti çerçevesinde şekillenmiştir. Aslında evlilik, taraflardan birinin ya da her ikisinin hayat kalitesini düşüren ve varoluş amacına zarar veren bir boyuta ulaştığında boşanma sorunların çözümüne katkı sağlayan bir tecrübe sayılabilir. “Sağlıksız devam eden bir aile yapısı psikolojik açıdan yıpranma, gerginlik, stres ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olacağı için aile fertleri açısından boşanma” (G. Aktaş - Uray, 2021, 4) bütün bu olumsuz faktörleri, beklentilerden bir miktar ödün vererek rehabilite anlamına da gelebilir. Değişen ekonomik ve sosyokültürel koşullara bağlı olarak her koşulda devam etmesi gereken evlilik beklentisi eski gücünü ve etkinliğini bir nebze yitirmiş görünmektedir. Bununla birlikte evlenme oranındaki düşme ile boşanma oranındaki artış (TÜİK, 2024) neticesinde evliliğin sona erdirilmesinin hangi koşullarda meşru ve ahlaki olacağı tartışmaları hararetle devam etmekte, boşanma da doğal olarak istenmeyen bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Dini, hukuki, ahlaki, psikolojik ve sosyolojik bir dizi etkileşimi başlatan boşanma sürecinin temel olarak istenmeyen bir çözüm olmasının temel sebeplerinden biri, onun bütün paydaşlar için (Sevim vd., 2016) oldukça zorlayıcı bir süreç oluşudur. Zira hem kadın, hem erkek, varsa çocuklar, tarafların aileleri, komşuları, dostları için boşanma, alışılan bir halden çıkarak yeni hayatlar ve iletişim denklemleri kurmayı zorunlu kılan bir deneyimdir. Boşanmanın çocuk ve kadınları daha ağır bedeller ödemeye mecbur bıraktığı bilinmekle birlikte, süreci başlatan taraf olmaları durumunda bile erkeklerin de boşanmadan olumsuz etkilendikleri, sürecin zorluğuna dikkat çektikleri (Aktaş, 2018; Sevim vd., 2016) araştırmalarda gösterilmiştir. Azalan evlilik, artan boşanma oranlarını da göz önünde bulundurarak bütün bu zorlukları mümkün olan en az hasar ve en çok faydayla aşmak için birtakım ekonomik, hukuki ve sosyokültürel tedbirlerin alınması zorunludur. Ancak bunu başarabilmek için öncelikle sorunun doğru kavranması ve yansıtılması önem arz etmektedir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde boşanma sonrasında baba-çocuk ilişkilerinin aldığı yeni şeklin tanımlanması hedeflenmiştir. Bu çalışmaya karısıyla birlikte çocuklarını da boşayan babalar konu olarak seçildiği için boşanma sonrası evlatlarının velâyetini alan ya da velâyeti anneye bıraktığı halde çocuklarının sorumluluklarını başarıyla taşıyan, böylece onların gelişim süreçlerine katkı sağlayan babalar kapsam dışı tutulmuştur.

4. Boşanma Sonrası Baba-Çocuk İlişkilerindeki Çözülme

Anneyle babanın evliliklerini sürdürmeleri ya da boşanmaları, evlatlarına karşı hukuki, ekonomik, duygusal, eğitsel sorumluluklarında herhangi bir değişiklik meydana getirmez. Karı koca ister evli, ister boşanmış olsunlar, çocuklarının annesi ya da babası olmaya devam ederler. Zaten evlatla ebeveyn arasındaki bağı iman-inkâr tercihleri doğrultusunda ancak Yüce Yaratıcı koparabilir, bu da sadece Ahirette gerçekleşecek bir ayrılıktır (el-Mü'minûn 23/101). Reşit olmayan çocukların velâyetinin mahkeme tarafından taraflardan birine verilmesiyle diğer ebeveynle çocuk arasındaki bağ zayıflamaya başlar. Birlikte daha az zaman geçirme, birebir ilişkide azalma ve soğuma, aslında hemen bu süreçle beraber başlar, sonraki bazı problemlerin de habercisi olur.

4.1. Velâyet

Türk örfünde çocuk öncelikle anneye ait, ona bağlı bir değer olarak kabul edilir. Çocuğun eğitimi, kişiliği çoğunlukla annesinin eseri olarak kabul edilir, evlatla ilgili bir sorun ortaya çıktığında bunun hesabı öncelikle anneden sorulur. Bu genel kabulün ve fizyolojik bağın doğumdan sonra da beslenme, bakım gibi faktörlerle devam etmesinin de tesiriyle boşanma davalarında çocukların velâyetinin ağırlıklı olarak anneye verildiği bilinmektedir. Bununla birlikte çocuğun anne bakımına doğrudan ihtiyaç duymaması durumunda da bu ilkeye çoğunlukla riâyet edilmektedir. Özellikle ailenin küçük yaşta kız çocuğu varsa annenin yeniden evlenmesine sıcak bakılmaması da, velâyetin ağırlıklı olarak anneye verilmesine etki eden bir kabuldür. Kadının boşanmadan (benzer şekilde eşinin vefatından) sonra hayatını evlatlarına vakfetmesi gerektiği toplumsal kabullerle desteklenmekte, hatta yüceltilmektedir. Boşanmada evlatlarının velâyetini talep etmeyen annenin yadırgandığı, hatta “iyi anne olmamakla” suçlandığı da bu tabloya eklenmelidir. Nitekim çocuk sahibi boşanmış erkeklerle yapılan bir araştırmada çocukların %71'inin anneleriyle yaşadıkları gösterilmiştir (Yılkan - Yaman, 2023). Benzer oranlar, 2024 yılında velâyeti alma durumlarını gösteren istatistiklerde de ortaya konmuş, velâyetin %74,4 oranında anneye verildiği tespit edilmiştir (TÜİK, 2024).

Boşanma sonrasında anne ve çocukların evliliğin sürdüğü ortak mekândan ve alışılmış hayat koşullarından ayrılması durumunda velâyetin ağırlıklı olarak anneye verilmesi, görüldüğünden daha ağır sonuçlar verme potansiyeline sahip bir durum oluşturur. Zira boşanma sonrası oluşan krizlerden çocuğun en az seviyede etkilenmesi için onun hayatında sabitelerin korunması son derece önemlidir. Babanın evladının hayatında oynadığı rolün sabit kalışı, özellikle boşanma sonrasında ailenin değişen koşulları açısından önemli bir rol oynar. Babayı “çocuğun arkasında dimdik duran bir dağa” benzeten, “evin direği” olarak tanımlayan kültürel kodlarımız, aslında bir anlamda ihtiyaç duyulan bu sabitliğin baba tarafından sağlanması gerektiğini de zımnen hatırlatmaktadır. Velâyetin anneye verilmesiyle baba evlatlarının hayatlarından geri çekilmeye başladığında evlatların yaslanacağı dağın kıyamet kopmuşçasına darmadağın olduğunu, tutunarak ayakta kalacağı direğin devrildiğini hesaba katmak gerekir. Babanın velâyeti almaması durumunda da evladına yakın ve sıcak ilişki kurması ve arkasında hala durduğunu fark ettirmesi, sürecin en az hasarla atlatılması için son derece önemlidir. Çocuğun babada

kalmaması durumunda çocuğa bakım ve şefkat, ilgi kaynağı olacak birine nasıl ihtiyaç duyuluyorsa, velâyetin annede olması durumunda da baba rolünü üstlenecek bir rol model nasbetmek gerekir.

Konuyla ilgili âyetler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında nüzûl ortamındaki örf ile geleneksel ve oluşum sürecindeki güncel örf arasındaki farklılığının ciddi kavrama zorlukları çıkardığı görülmektedir. Ailevi meselelerde Kur'an rehberliğinden faydalananın önündeki engellerden biri, örfün şekillendirdiği hususlar hakkında bilgi sahibi olmamak ya da edinilen bilginin ve geleneğin benmerkezci yönelimleri destekleyecek şekilde yorumlanmasıdır (Çelik - Badem, 2022). Babanın evladına karşı sorumlulukları da bu bağlamda en rahat perdelenen konu başlıklarından birisini teşkil etmektedir. Öyle ki boşanma sonrasında velâyetin anneye verilmesinin bir boşanma geleneği haline gelmesi, çocuğu her şeyiyle babaya zimmetleyen ve nüzûl ortamı örfü doğrultusunda çerçevesi çizilen yükümlülüklerin, dini hassasiyeti yüksek kesimlerin erkeklerine bile anlatılmasını ve anlaşılmasını oldukça zorlaştırmaktadır.

Kur'an'ın nüzûl sürecinde hâkim olan örfün de etkisiyle boşanma ya da vefat sonrası çocukların babada ya da erkek tarafında kaldığı bilinmektedir (Dindi, 2017). Zira diğer pek çok toplumda olduğu gibi o toplumda da çocuk babaya ait bir değer olarak kabul edilmektedir. Kur'an âyetlerinde velâyetin kimde olacağına ilişkin doğrudan bir yönlendirme yoktur zira o toplumda çocuğun sorumluluğu tamamen babaya ait olduğundan -istisnalar hariç- velâyetin de babada olduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır (Hamidullah, 2015). Güncel vasatta ise velâyetin ağırlıklı olarak babada değil annede bulunmasını destekleyen ve âyetlerle uyumlu şekilde örüntülenmeyen kabuller, çocuklarıyla ilgili sorumluluklarından firar etmek isteyen dindar-seküler ayrımı olmaksızın boşanmış babaların işini bir hayli kolaylaştırmaktadır.

Çerçevesi çizilen koşullarda diğer pek çok konuda olduğu gibi yerel örf esas alınmaya devam edilecek ve Kur'an rehberliği göz önünde bulundurulmayacaksa, çıkarlar doğrultusunda bazı âyetlerin esas alındığı, bazılarının da göz ardı edildiği ikircikli anlama faaliyetinin sorunlara çözüm sunamayacağının, aksine onları artıracığının fark edilmesi gerekir. Sorumluluklarından kaçmak için dini kuralları ve toplumsal normları keyfi şekilde yorumlayan ister erkek, ister kadın olsun, sonuç fark etmez; ortaya çıkan durumun hoş görülecek bir yanı yoktur.

Evlatlarını da boşayan babalar vakıaları yaygınlaştıkça, evlatlarını tek başına yetiştiren annelerin aldıkları büyük sorumluluğun sıradan bir vaka kabul edilmemesinin, toplumsal destek mekanizmalarıyla güçlendirilmesinin, ödenmesi zorunlu ağır bir sosyal borç olarak telakki edilmesi gerekir. Son 70-80 yıllık süreçte her gün, her fırsatta "güçlü olmak" zorunda olduğuna dair açık-örtük ısrarlı yönlendirme alan kadın, "güçlü, kendi ayakları üzerinde durması gerektiği" propagandası altında yaşamaktadır. Böyle olunca geleneksel rollerine evinin dışındaki iş hayatının sorumluluklarını da eklemek zorunda kalan kadının aşırı bir yük altına girdiği ortadadır. Bu tabloya bir de annelik sorumluluklarına ilaveten babalık rolleri de eklendiğinde, odağı evladı olamayacak derecede yorgun ve bezgin kadınlar tablosu ortaya çıkmakta, lakin bu durum "yiğitliğe leke sürmemek" adına dillendirilmemektedir. Çocukların

psiko-sosyal açıdan sağlıklı gelişimleri açısından tavsif edilen durum ciddi bir risk noktası teşkil etmektedir. Bu ağır tablonun sağaltılmasında kaybolan Türk geleneğinde de olduğu üzere baba ve ailesi üzerinden gelmesi gerekenler başta olmak üzere ailevî, bireysel ve toplumsal desteğin oldukça önemli bir yeri vardır. Evlatlarının velâyetini alarak onları yetiştiren anne olgusunu alışlageldik bir durum olmaktan öte, takdir ve destekle karşılayan kapsamlı ve ciddi aile politikaları geliştirmeye ihtiyaç vardır.

4.2. Şahsi Görüşme Tesisi

Kendisini karısıyla birlikte çocuklarından da boşanmış kabul eden, böyle davranan babalar, evlatlarının hayatında ciddi travmalara sebep olmaktadır. Çocuğa travmatik tecrübeler yaşatan hususlardan biri de babayı görme, onunla birebir iletişim kurma zorlukları etrafında yaşanmaktadır. Mahkemelerde çoğu kez babanın iki haftada bir evlatlarını hafta sonu göreceği şekilde karar alınmakta, anneyle baba çocuğun ihtiyaçları ve kendi durumları çerçevesinde daha sık ya da biraz daha seyrek olacak şekilde bu süreci esnetebilmektedirler. Belirlenen bu zaman dilimine riâyet etmeyen, bazen söz verdiği halde açıklama yapmadan görüşmeye gelmeyen, bazen de evlatlarından tamamen kopan babaların bu tutumu aslında evlatlarına duygusal şiddettir. “Babaların sadece bir gözü evladını görür, annesi yoksa o göz de kapanır” sözünü haklı çıkartan vakıaların yaşanma sıklığı, boşanma oranlarının yükselmesiyle birleştiğinde konu, yuvasında ihtiyaç duyduğu sevgi, güven ve desteği kazanamamış fertler üzerinden sadece şahsi ve ailevi değil, toplumsal bir soruna da dönüşmektedir.

Boşanmış babalarla gerçekleştirilen bir çalışmada katılımcıların %21’i evlatlarını hiç görmediklerini, %7’si yılda, %6’sı ise ancak üç ayda bir evlatlarıyla görüştiklerini beyan etmişlerdir. Ayda bir evlatlarını gören babaların oranı %8 iken, %18’i -mahkemenin çoğu kez hükmettiği şekilde- iki haftada bir çocuklarıyla bir araya gelmektedir. %10 oranında baba evladını haftada bir görmekte, %4 ise görüşme aralığını “belirsiz” olarak tanımlamaktadır (Yılkan - Yaman, 2023, 2142). Araştırmada en yüksek oranın boşanmanın ardından çocuklarını hiç görmeyen babalara ait çıkması, evlatlarını da boşayan baba tutumunun yaygınlaşma riskine de işaret etmektedir. Bununla beraber yılda, üç ayda, ayda bir evlatlarıyla görüşen babaların toplam oranının %21 olduğuna dikkat edilirse çocukluk ve ergenlik dönemlerinde farklı sâiklerle babayla iletişim kurmaya ihtiyaç duyan çocukların yaşadığı yoksunluk bir nebze daha iyi ifade edilmiş olur.¹ Araştırmada %18’lik bir oranla gösterilen mahkemelerin sıklıkla hükmettiği iki haftada bir görüşme rutininin ise özellikle ergenliğe kadar olan evredeki çocuklar için babayla bağ kurma açısından oldukça az olduğu açıktır. Çocukların günlük yaşam rutinlerini koruma ilkesi göz önünde bulundurularak mesajlaşma, görüntülü telefon konuşmaları gibi uygulamalarla bu açığı bir nebze kapatacağı düşünülebilir. Elbette bu

¹ Sorunun tespiti ve çözümü açısından boşanmış babaların evlatlarıyla kurdukları iletişimin muhtevasına dair daha kapsamlı çalışmalar yapmaya ihtiyaç vardır. Yılda, üç ayda, ayda bir evlatlarıyla temas kuran babaların uzak şehirde, ülkede yaşamak zorunda olma, uzaklaştırma kararı alma, hapiste olma vb. erişim zorluğu/engeli taşıma sebebiyle bu duruma mücbir şartları olup olmadığı bilinmemektedir. Bazı gözlemler bazen çok yakın ya da aynı şehirde, aynı mahallede otursa bile evladını çok uzun periyotlarla görmeyi tercih eden babaların olduğunu göstermektedir.

değerlendirmelerin tamamı dengeli ve sağlıklı iletişim kurabilen sorumluluk sahibi babalar için geçerlidir. Çoğu kez adı konmamış rahatsızlıklara sahip babaların iki haftada, ayda bir yapılan görüşmede de çocuklarını psikolojik olarak hırpaladıklarına şahit olunmaktadır.

Hem yapılan şahsi gözlemler, hem de yapılan saha araştırmaları, bazı babaların evlatlarını eski eşlerinin tutumları yüzünden göremediklerini ortaya koymaktadır. Bazı annelerin velâyetin kendilerinde olmalarının getirdiği öncelikten haksız şekilde istifade ettikleri ve evlatlarının babalarıyla görüşmelerini zorlaştırarak ya da tamamen engelleyerek çocuklarını eski eşe karşı ceza aracı olarak kullandıkları bilinmektedir. Lakin yukarıda sonuçlarına yer verilen araştırmada %21 ile en yüksek oranı oluşturan grubun tamamının da eski eşlerinin tutumları yüzünden çocuklarını göremedikleri düşünülemez. Burada dikkat çeken bir husus, durumdan şikâyetçi katılımcıların yasal haklarını kullanarak² çocuklarını görme imkânlarını oluşturmaya çalıştıklarına dair herhangi bir beyanda bulunmamış olmalarıdır. Bir kısmı gerçekten annelerin hatalı ve haksız uygulamaları sebebiyle evlatlarını göremeyen babalardan oluşsa da mezkûr gruptaki çok sayıda babanın sorumluluklarından kaçmanın meşrulaştırıcı sebebi olarak bu durumu kullanabileceklerine dikkat edilmelidir.

Çocukların velâyeti konusunda olduğu gibi, babanın evladiyla şahsi ilişki kurabilmesi ve bu ilişkinin sağlıklı şekilde devam ettirilmesine dair de herhangi bir yönlendirici nas yoktur. Zira o toplumda geçerli örfe göre çocuk zaten babasının ya da akrabalarının yanında hayatına devam etmektedir. Bu başlık altında olsa olsa boşanmış annelerin evlatlarını rahatça görmeleriyle alakalı veriler olabilir. Hz. Peygamber'in anneye evlatlarının görüşmesine engel olan kimseleri sert bir dille uyarmasını (Tirmizî, Büyü', 52) öncelikle dönem koşulları içinde anlamak gerekir; bahsi geçen durum o dönem için erkek tarafının karışabileceği bir vebal olduğundan uyarı da bu yöndedir. Elbette buradan kıyas yoluyla bir babanın evladiyla görüşmesine mani olan annelere de uyarı mahiyetinde bir mesaj çıkarmak yerinde olur. Bununla birlikte nüzûl vasatını ve dolayısıyla nasları anlama ve değerlendirme faaliyetinde güncel örfle aradaki paradigma farkını görebilmek, sadra şifa çözüm önerileri için gereklidir (Tan, 2018).

Boşanmayla ilgili âyetlerde her durumda, her koşulda geçerli ilkelerden biri, “zarar vermemektir.” “... Ne ana çocuğu yüzünden zarara uğratılsın ne de babası çocuğundan dolayı zarar görsün...” ilkesi (el-Bakara 2/233) mali sorumluluklar bağlamında beyan edilmiş olsa da her durum için geçerlidir. Zarar vermeme ilkesi, ancak eski eşlerin hem doğrudan, hem de çocukları üzerinden birbirlerini zorlamamaları ve doğru davranışlarıyla hayata geçirilebilir. Eski eş kötüleme, çocuğu diğer ebeveyne karşı olumsuz duygularla doldurma, velâyeti almayan ebeveynin evladiyla sağlıklı bağ kurmasını engelleme gibi tutumlar, psikolojik şiddet

² Velâyeti üstlenen tarafın mahkemenin belirlediği periyotlarla diğer ebeveynin çocuklarla sosyal bağ kurmasına mani olması durumunda icra yoluyla çocuk teslimi, geçmiş yıllarda son derece travmatik görüntülere sebebiyet vermekteydi. Bu noktada evladını böyle bir duruma sokmamak için görüşme hakkından feragat eden babaların varlığı da mutlak hatırdı tutulmalıdır. 2022 yılında yapılan yasal düzenlemeyle daha doğal koşullarda, devletin belirlediği bir mekânda, istemiyorlarsa anneye babanın birbirlerini görmeyecekleri görüşme imkânı taraflara sağlanmış durumdadır. Diğer ebeveyne gitmeden önce ve döndükten sonra çocuğun oyun ortamında sakinleştiriliyor ve duruma hazırlanıyor olması da yeni uygulamanın artı yönleridir.

kapsamında değerlendirilir. Evlatlarının babasıyla görüşmesini zorlaştıran veya engelleyen anne de, evladıyla bağıni koparan baba da, hem diğere ebeveyne hem de evlatlarına ciddi şekilde zarar veriyorlar ve ağır bir kul hakkını yükleniyorlar demektir. Bu noktada kul hakkını sadece üçüncü kişilere karşı işleyen kavrayış şeklinin yeniden gözden geçirilmesi zorunludur. Zira Kur'an kul hakkının en yakınlardan başlayarak düşünülmesini gerektiren bir anlatıma sahiptir (Lokman Suresi 31/33; Abese Suresi 80/34-37).

4.3. Nafaka

Evlatlarıyla görüşme konusunda zaman zaman ya da sistematik şekilde isteksizlik gösteren ve bu doğrultuda davranan bazı babaların çocuklarının maddi ihtiyaçlarını temin etme noktasında da özensiz bir tutum içinde oldukları dikkat çekmektedir (Eşkinat, 2013). Zira sorumluluklarını yüklenmekten kaçınanlar için bazen boşanma kolay bir kaçış yolunu teşkil etmektedir (Sevim vd., 2016). 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) 182/3. Maddesinde "iştirak nafakası" olarak belirlenen ve reşit olmayan çocukların velâyetini almayan eşin çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ödediğı meblağ gerçek manada bir iştirak oluşturmaktan son derece uzaktır. Geleneksel rol dağılımında aslında babaya ait olarak tanımlanan nafakanın adının yeni örf çerçevesinde "iştirak nafakası" olarak tanımlanması bile yaşanan rol değişimini ifade etmektedir.

Yürürlükteki yasalara göre velâyet kendisine verilmeyen eş çocuğun bakım, sağlık, eğitim ve diğere temel giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır. Araştırma sonuçlarına göre velâyetin annede kalması dörtte üçlük bir orana tekabül ettiğine göre aynı oranda boşanan erkeğin çocuğunun nafakasını temin etme sorumluluğı iştirak seviyesine inmiş demektir (Yılkan - Yaman, 2023). Mahkeme tarafından belirlenen nafakayı hiç alamayan, düzenli ödenmediğine tanıklık eden ya da yetersiz bulan anneler (Eşkinat, 2013) sadece kendilerinin değil, çocuklarının da hayat standardında düşüşe işaret etmektedirler. Buna karşın babalar da nafakayı fazla bulmakta, bu meblağların yeniden evlilik kurmalarına mani olduğuna inanmaktadır (*Kadın Cinâyetlerindeki Artış*, t.y.).

Eğer anne boşanma öncesi evi dışında ücretle çalışan bir kadın değil, yani bir ev hanımı/emekçisi ise hiç verilmeyen, düzenli olmayan ya da yetersiz olan nafakalar (Eşkinat, 2013) sebebiyle çoğı kez çalışma hayatına geç de olsa bir giriş yapmakta, deneyim azlığı ve kalifiye olmaması sebebiyle çoğı kez oldukça düşük maaş almakta, ciddi bir geçim savaşına girmektedir. Kültürümüzde "merdiven yıkayarak, elin işine giderek" evladını büyüttüğü belirtilen anneler çoğı kez bu grubun içinden çıkmaktadır.

Çocuklarının velâyetini üstlenen boşanmış anneler ücret karşılığında evleri dışında da çalışıyorlarsa, sorun daha da derinleşmektedir. Zira bu durumda anne sadece emeğıyle evlatlarına sahip çıkmakla kalmamakta, aynı zamanda ekonomik açıdan ihtiyaçlarını karşılamada fazladan rol üstlenmektedir. Sosyo-kültürel değişim oluşturan faktörler çerçevesinde kadının evinin dışında ücret mukabili çalışmasının yaygınlık kazanmasıyla birlikte çocukla ilgili aldığı maddi sorumluluk da artmaktadır. Bu durumda çocuğun bakımına dair

sorumluluklar anneyle baba arasında eşite yakın bir şekilde bile paylaşılammakta, anne sorumluluğun büyük bir kısmını kendi başına üstlenmiş olmaktadır. Annenin çalışması durumunda mahkemenin çocuk için bağladığı nafakanın göreceli azlığı, çoğu kez masraf kalemlerinden ancak bir-ikisini karşılıyor olması durumun ağırlığını ortaya koyan diğer gözlem sonuçlarıdır. Çoğu kez yaşanan mali kriz borç alınması, kredi çekilmesi gibi çözümlerle aşılmaya çalışılmaktadır (Eşkinat, 2013). Her hâlükârda sadece annenin değil, özellikle çocuğun hayat kalitesindeki düşüş, nafakaya iştirak dahi etmeyen babaların tutumları sebebiyle daha da derinleşmektedir. Aile için hizmet ürettiyor olmanın getirdiği aile reisliği, soyadının evladiyla devam ediyor olması prestijinden vazgeçmeyen lakin bunun ağırlığını taşımayı reddeden erkek portresi, geleneksellik modernitenin arasına sıkışmış toplumlarda sosyal bir sorun olmaya devam etmektedir.

Konuya dini sorumluluklar çerçevesinden bakıldığında görülecek tablo çok nettir: Çocuk babaya aittir (Ebû Dâvûd, *es-Sünen* “Büyû”, 77). Nüzûl ortamındaki ataerkil sistematik içinde çocuk yemesi, içmesi, eğitimi vb. hayatındaki her detayda tamamen babaya zimmetlidir. Kimin yatağında doğduysa ona aittir. Kur’an ifadesiyle erkek kendisi için çocuk doğurulan kişidir, (el-mevlûdu leh) evladı onun adını taşır (el-Ahzâb 33/5). Bu nedenle henüz emzirme çağındaki evlatlarının annesinden boşanan baba, bebeğin beslenmesinden bile mesul tutulmuştur. Bebeğin ihtiyaç duyduğu süt kendi memesinde olduğu halde emzirme eyleminin anne değil, “emzirtmek” fiili kullanılarak baba üzerinden değerlendirilmesi (el-Bakara 2/233) sorunun çözüm mercii olarak babanın gösterilmesi (DİB, “Kur’an-ı Kerim”, Talâk 1-7. Âyetlerin Tefsiri) evlâdın bütün sorumluluğunun babaya ait olduğuna işaret eden hususlardır. Kocası tarafından henüz hamileyken boşanan kadının barınma ihtiyacını ve nafakasını temin etmek babaya ait sorumluluktur (et-Talâk 65/6). Emzirme süreci devam ederken boşanan kadın ise bebeğini emzirmekte öncelikli hak sahibidir (el-Cessâs, 1412, 2/105; Mukâtil, 1423, 1/198; Taberî, t.y., 4/199; Zemahşerî, 1418, 1/455).

Bu anlatım tarzı aynı zamanda babanın çocuğuyla ilgili geniş yükümlülük sahasına da işaret etmektedir: Baba bebeğin sütünü teminden mesulse, ilerleyen dönemlerde çocuğun artan ve çeşitlenen diğer ihtiyaçlarının temininden de evleviyetle sorumlu demektir. Bununla birlikte son yüzyılda kadın-erkek rollerinde değişen müthiş değişimin de tesiriyle erkeklerin aileyle ilgili kadim rollerini oynayamadıkları, toplumsal planda babaların çocuklarıyla ilişkilerine yön vermesi gereken bu âyetlerin uygulama sahasında net bir karşılık bulmakta zorlandığı gözlemlenmektedir.

5. Boşanma Sonrası Baba Yoksunluğunun Çocukların Gelişimi Üzerindeki Bazı Etkileri

Kendisiyle ve başkalarıyla açık ve sağlıklı ilişkiler kurabilen, sorumluluk sahibi, eril-dişil özellikleri dengede olan bir baba, çocuğunun terbiyesinde vazgeçilmez ve yerine başka bir değer konamayacağı bir etkiye sahiptir. Çalışmanın girişinde dikkat çekilen güncel üç katmanlı sosyal örgütlenme (dini öğretiler-gelenek-yeni örf) çerçevesinde babanın çocuğun hayatındaki konumu geleneksel aile yapısına göre daha ön plana çıkıyor olmakla birlikte, yeni

bazı problemleri de barındırmaktadır. Bu problemlerin başında eril enerjinin el değiştirmesi ve erkek cinsinin ötekileştirilmesi, fitraten ve geleneksel olarak sahiplendiği rollerinden vazgeçmeye itilmesidir. Elbette eril enerjisini katı ve benmerkezci bir kavrayışla temsil eden erkeklerin sebep olduğu travmatik tecrübelerin bu sonuçta ciddi payı vardır. Bununla birlikte “ıslah” yoluyla değil ilga süreciyle tarihi yükümlülüklerinden soyunmak zorunda kalan erkeklerin babalık rollerini de dişil bir enerjiyle oynadıkları gözlemlenmektedir. Dişil enerjisi yükselmiş erkeklerle eril enerjisi yükselmiş kadınların ortaya koyduğu sorunlu tablo, önyargılardan arındırılmış “temiz” cinsiyet rollerinin (Soysal, 2023) sonraki nesle aktarımını da zorlaştırmaktadır.

Bir çocuğun sağlıklı gelişimini tamamlayabilmesi için anne ve babasından alması gereken farklı dinamikler söz konusudur. Anne çocuğun dünyasında beslenme ve bakım konularında kaynaklık eder, koşulsuz sevgiyi, kuşatıcı şefkati temsil ederken baba da annenin sunduğu bakımın kaynağını ve zeminini oluşturması hasebiyle güveni ve desteklenmeyi sembolize eder (Soysal, 2020). Boşanma durumunda ortaya çıkan aile içi rollerdeki karmaşa, boşanmış anneleri hem anne hem baba rolünü üstlenmeye zorlamakta, bu bir yandan anneyi aşırı ağır bir sorumluluğun altına sokmakta, öte yandan da çocukları babalarından almaları gereken kıymetli değerlerden mahrum bırakmaktadır. Üstelik annelerinin çocuğu zor durumda bırakmayacağına dair duydukları güven, sorumluluklarından kopan babaya bir anlamda meşruiyet zemini hazırlamaktadır.

Çocuk eğitiminde sadece anneden, sadece babadan, bunlar yoksa onların yerine kaim olacak kişilerden alınabilecek birtakım değerler söz konusudur (Taşkın, 2011). Mesela erkeklik özellikleri ancak bir erkekten öğrenilebilir. Eril özellikleri tanımak, erillikle güvenli bağlantı kurmak noktasında kız çocukları için de geçerli olan bu husus, erkek çocuklar için eril rol modele sahip olmak ve onu taklit ederek kendi erkeklik modelini oluşturmak açısından son derece önemlidir.

Boşanmayla beraber ortaya çıkan baba yoksunluğu ve rollerinin anneye devredilmesi süreci, çocuğun kendi içinde eril-dişil dengesini kurabilmesini de son derece meşakkatli hale getirmektedir. Bu durum cinsiyet rollerinin aktarımı konusunda erkek ve kız çocuklarını farklı farklı etkilemektedir (Soysal, 2020). Erkek çocuklar özdeşim sağlayabilecekleri, eril özelliklerini devralacakları temel kaynaktan mahrum kalmakta, bu durumda bakımlarını sağlayan annenin dişil özelliklerini sahiplenme tehlikesiyle yüz yüze kalmaktadır. Kız çocuklar ise “destekleyen, güven veren baba” modelinden uzağa düştüğünde erkek cinsine karşı soğukluk, öfke, hatta nefret hissiyle dolmakta (Demirel, 2021), bu duyguyla başa çıkma ve onu olumluya dönüştürme ise oldukça emek istemektedir. Bazı kız çocuklarında ise hayatında bir erkek olmasına duyduğu ihtiyaç kontrolsüz şekilde yükselmekte, hayatında baba rolünü oynayabilecek yaşta erkeklere, dolayısıyla yanlış ilişkilere çekilme riski artmaktadır. Dolayısıyla hayattaki babaları tarafından yetim bırakılan çocukların yaşadığı sorunlar sadece çocukluk evresinde kalmamakta, erişkin çağlarına da büyüyerek yansıyan problemler oluşturma potansiyelini taşımaktadır.

Babayı çocuk eğitiminde vazgeçilmez kılan unsurlardan bir diğeri de güvenli şekilde risk almayı öğretmeleridir;

“Babaların çocukları heyecanlandırmak, şaşırtmak ve geçici olarak dengesizlik verme eğilimleri vardır. Babalar çocukları risk almaya teşvik ederken onların güvenliği açısından da önsezileriyle önlemler alır ve böylece çocukların daha önce aşına olmadıkları durumlarda cesur olmayı öğrenmelerine fırsat tanır.” (Taşkın, 2011, 44).

Sorumlu ve etkin babalarla yetişen çocukların ileriki yaşlarda sağlıklarını tehlikeye atacak alışkanlıklardan kendilerini daha fazla koruduklarına, riskli durumlardan uzak durmada daha başarılı olduklarına dair bulgular (Flouri - Buchanan, 2003; Cookston - Finlay, 2006) “riske güvenli şekilde yaklaşma” eğitiminin önemini ortaya koymaktadır. Hem nitelik hem nicelik açısından güçlü ve doyurucu evlat-baba iletişiminin olumlu sağladığı hususlardan biri de ileriki yaşlarda okul başarısını artırması ve özdenetim mekanizmasını güçlendirmesidir (Downer vd., 2013) ve bütün bunlar anne ve aile yapısından bağımsız şekilde, baba kaynaklı değerler olarak çocuğa tesir eder (Buchanan - Flouri, 2004).

Toplumumuzda boşanmış ya da eşi vefat etmiş kadınlara söylenen “Bundan sonra sen artık çocuklarının hem annesi, hem de babası” cümlesi aslında ailede rol karmaşasını kurgulayan, son derece problemli bir yaklaşıma işaret etmektedir. Annenin iki ebeveyne ait rolü başarıyla oynayabileceği Türk toplumu açısından öylesine güçlü bir kabuldür ki, “ebeveyn” dendiğinde bile bu ifadeden sadece annenin kastedildiği/anlaşıldığı durumlar tespit edilmiştir (Taşkın, 2011). Annenin baba, babanın da anne üzerinden edinilmesi gereken hasletleri kurgulayarak evlatlarına sergilemeleri, sağlıklı bir gelişim tablosu ortaya çıkarmaz. Boşanmanın ardından çocuklarının velâyetini alan annenin aynı zamanda baba rollerini üstlenmesi, üstelik bunun toplum tarafından teşvik edilmesi bir yandan anneyi asli fonksiyonlarından uzaklaştırmakta, babayı da çocuklarının kendisine ihtiyaç duyduğu hissinden uzaklaştıran bir etki oluşturmaktadır. Evlatlarını boşayan babalar çocuklarının güven ve destekleniyor olma duygusunu yaşamalarına engel olmaktadır. Bir başka deyişle çocukların arkasında dimdik durması gereken dağ paramparça olup dağılmaktadır. Özellikle baba yeni bir evlilik yapmışsa, o evlilikten çocuklar dünyaya gelmişse babanın odağının yeni ailesine kayması neredeyse mukadder bir durumdur. Bu durumda baba çocuğun zihinsel, cinsel kimlik, kişilik, ahlak gelişiminde son derece önemli olan katkısını sağlamamakta, çocuğun gelişim basamaklarında önemli boşluklar oluşmaktadır (Yazıbaşı, 2023).

Babalarının tercihleri neticesinde annesinin yanında büyüyen, babalarını arkalarında dağ gibi hissedemeyen, bazen yıllarca babasını göremeyen, maddi-manevi olarak desteklenmeyen, bazen onlardan gelecek bir hediye, aramayı haftalar aylar boyunca beklemek zorunda kalan çocukların yaşadığı yoksunluk aslında boşanmanın değil, boşanmanın ardından sorumluluklarından sıyrılan babalar tarafından oluşturulmaktadır. Boşanmayı çocuklar için olduğundan daha ağır bir tecrübe haline getiren hususun esasında doğru tutumları geliştiremeyen, eşine karşı evladını silah olarak kullanan anne babalar olduğunu fark etmek

gerekir ki daha sağlıklı bir boşanma stratejisi ve sorumluluk sahibi anne-baba profili geliştirmek mümkün olsun. İçinde bulunulan koşullarda vahyin rehberliğine kulak vererek, bir yandan geleneğin olumlu özelliklerini koruyup gelecek nesillere aktarmaya, bir yandan da aksayan, insan tabiatını zorlayan yönlerini de rehabilite etmeye ihtiyaç vardır. Benzer şekilde henüz tamamlanma sürecine girmemiş olsa da etkileriyle geleneksel tasavvurları bir hayli aşındıran yeni örfün olumlu yönlerini belirlemek ve onları geliştirmek, olumsuz taraflarının da etkisini azaltacak şekilde yol haritaları oluşturmak zorunluluktur. Çünkü bugün için ne her şeyiyle düne dönmek ve onu yeniden kurgulamak mümkündür, ne de oluşum sürecindeki değerleri olduğu gibi alıp benimsemek ihtimali söz konusudur. Dün ve bugünden gelen değerleri vahyî referanslar eşliğinde gözden geçirmek, işlevselliğine ya da atıllığına mümkün olabildiğince insanî ve İslamî değerler çerçevesinde bakabilmek “maksimum fayda, minimum zarar” ilkesini işletmenin imkânını da kolaylaştıracaktır.

Sonuç ve Öneriler

Boşanma çocukla velâyeti almayan ebeveyn ilişkisinde kopukluklara sebep olma potansiyelini barındıran bir süreçtir. Bununla birlikte boşanma, bilinçli davranıp emek vermeleri durumunda anne ya da babanın çocuğun hayatındaki temel rollerini oynamasına engel olacak mücbir bir durum değildir. Ancak boşanmayla birlikte bazı ebeveynlerin, özellikle de babaların kendilerini evlatlarından da boşanmış sayarak buna göre davranmaları, babalı yetim hükmündeki çocukları gündeme getirmektedir. Bilinen manadaki yetimlerden farklı olarak babalı yetimler, babadan almaları gereken değerlerin yoksunluğunu daha derinden yaşayabilmektedir zira aslında ihtiyaç duydukları ilgi, sahiplenme hem çok yakınlarında, hem de fersah fersah uzaklarındadır. İlginin, desteğin her an gelme ihtimalinin oluşturduğu beklenti, çocukların karakterine çoğu kez hiç ummamak, beklemekten daha ağır hasarlar vermektedir. Türk örfünün çocuğu anneye zimmetleyen değer örüntüsü, evladını boşayan babaları destekleyip tutumlarını meşrulaştıran bir etki yapmaktadır. Bir yönüyle dini kavramlardan, bir yönüyle geleneklerden, bir yönüyle de yeni oluşan örften etkilenen mevcut sistematik, çocukların gelişimini, boşanma sonrası uyum süreçlerine adaptasyonunu olumsuz etkilemektedir. Özellikle sosyal çözümlerin yaşandığı mevcut koşullarda tıkanan noktaları açmada “maksimum fayda, minimum zarar” hedefiyle uyumlu yeni aile politikaları geliştirmek önemlidir. Bu noktada sürdürülebilir olmayan ya da birtakım sorunlar üreten geleneklerin, anlayışların Kur’an öğretileri doğrultusunda yeniden gözden geçirilmesine, güncel sorunlara Kur’an’dan esin alan çözüm yolları aranmasına ihtiyaç vardır. Çocuğu her şeyiyle babaya ait sayan bir topluma inen Kur’an âyetlerinden esin alarak, aynı zamanda Türk örfünün temel reflekslerini de göz önünde bulundurarak yeni sosyal politikalar geliştirmek, özgüveni yüksek güçlü nesiller yetiştirmek adına üstlenilmesi gereken önemli bir borçtur.

Kaynakça / References

- Aktaş, Çisem. “Boşanmanın Erkekler Üzerindeki Etkisi: İstanbul Örneği”. *İMGELEM* 2 (Temmuz 2018), 1-29.
- Aktaş, Gül - Uray, Duygu. “Erkeklerin Boşanma Sürecine İlişkin Deneyimleri: Denizli’de Nitel Bir Çalışma”. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 45/2 (Aralık 2021), 1-28.
- Altıntaş, Ramazan. *Bütün Yönleriyle Cahiliyye*. Konya: Ribat Yayınevi, 1999.
- Babalar ve Çocuklar Derneği. “Kadın Cinayetlerindeki Artış”. Erişim 25 Kasım 2025. <https://babader.org.tr/kadin-cinayetlerindeki-artis/>
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-. *Ahkâmü'l-Kurân*. ed. Muhammed Sâdık Kamhâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâs, 1412.
- Cookston, Jeffrey - Finlay, Andrea K. “Father Involvement and Adolescent Adjustment: Longitudinal Findings from Add Health”. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers* 4/2 (2006), 137-158.
- Çağrıçı, Mustafa. “Asabiyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1991. <https://islamansiklopedisi.org.tr/asabiyet>
- Çelik, Halil - Badem, Mustafa. “Kur’ân’ı Anlamaya Katkısı Bakımından: Kur’ân’ın Nüzûl Ortamı ve Nüzûl Süreci”. *İlahiyat Akademi* 16 (2022), 83-112.
- Demirel, Yüksel. “Baba Yokluğunun Ergenler Üzerindeki Olumsuz Etkileri”. *Journal of Social and Humanities Sciences Research* 8 (2021), 413-424.
- Dindi, Emrah. *Kur’an’da İslam Öncesi Kültür Nassın Olguyla Diyalektik İlişkisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Downer, Jason T. vd. “Father Involvement During Early Childhood and Its Association with Children’s Early Learning: A Meta-Analysis”. *Early Education and Development* 24/6 (2013), 898-922.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. yy: Dâru İhyâi’s-Sünneti’n-Nebeviyye, tsz.
- Eşkinat, Rana. “Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet (Boşanmış Kadınlara Yönelik Araştırma”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 37 (2013), 289-302.
- Flouri, Eirini - Buchanan, Ann. “Early Father’s and Mother’s Involvement and Child’s Later Educational Outcomes”. *British Journal of Educational Psychology* 74/2 (2004), 141-153. <https://doi.org/10.1348/000709904773839806>
- Flouri, Eirini - Buchanan, Ann. “The role of father involvement in children’s later mental health”. *Journal of Adolescence* 26/1 (2003), 68-73.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Tarihine Giriş*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: İFAV, 2000.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el- Kazveyn. *Sünen-i İbn Mâce*. Kahire: Dâru İhyâu Kütübî'l-Arabiyye, 1372.
- Mukâtil, Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. ed. Abdullah Mahmûd. 1 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâs, 1. Basım, 1423.
- Sevim, Yelda vd. “Boşanan Erkeklerin Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Elazığ İli Örneği)”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26/2 (2016), 293-316.
- Soysal, Nevin Nesrin. *7 Ced 7 Nesil Ailenin Mutluluk Atölyesi*. İstanbul: Hayy Kitap, 2020.
- Soysal, Nevin Nesrin. *Celal ve Cemal Aynasında Eril Dışıl Bilgeliği*. İstanbul: Aile Yayınları, 2023.
- Şenat, Fatma Asiye. “Bazı Tefsir Metinlerine Yansıyan Boyutuyla Cinsiyet Algısı -Zuhur Suresi 18. Âyet Örneği-”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/6 (2017), 7-21.

- Şenat, Fatma Asiye. “İnsanlık Onurunu Zedeleyen Yönüyle Toplumsal Cinsiyet Rollerini”. *Günümüzde İnsan Onurunu Zedeleyen Unsurlar*. 762-773. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Şenat, Fatma Asiye. *Olgu İle Algı Arasında İtaat*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2016.
- Şenat, Fatma Asiye. ““Yeryüzünde Sorumlu Halife’ Olarak Kadın”. *Kadın Olmak: İslâm, Gelenek, Modernite ve Ötesi*. 31-53, 2019.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr et. *Câmiu’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kurân*. ed. Abdullah b Abdu’l-Muhsin et-Türkî. 1 Cilt. Dâru Hicr, ts.
- Talâk Suresi 1-7. Ayet Tefsiri - Diyanet İşleri Başkanlığı”. Erişim 27 Aralık 2025. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tal%C3%A2k-suresi/5218/1-7-ayet-tefsiri>
- Tan, Zeki. *Kur’an’ı Anlamada Cahiliyeyi Bilmek*. İstanbul: Özgü Yayıncılık, 2018.
- Taşkın, Necdet. “Çocukların Gelişiminde Katkıları Unutulanlar: Babalar”. *Eğitime Bakış Dergisi* 7 (2011), 43-47.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa. *Sünenü’t-Tirmizî*. Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmiyye, 1998.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. “Evlenme ve Boşanma İstatistikleri”, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bo%C5%9Fanma-statistikleri-2024->
- Yazıbaşı, Muhammet Ali. “Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü”. *Erkek Olmak*. ed. Fatma Asiye Şenat. İstanbul: İz Yayıncılık, 2023.
- Yılkan, İhsan - Yaman, Ömer Miraç. “Boşanmanın Deneyimlenmesi Üzerine Karma Bir Desen Çalışması: Erkeklerin Gözünden Boşanma”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 22/1 (Ekim 2023), 2137-3159.
- Yılmaz, Abdullah. *İlga, İbka, İslah Açısından Cahiliye Dönemi Nikâh Çeşitleri ve Rivayetlere Yansıması*. Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2023.
- Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Mahmûd ez-. *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidu’t-Tenzîl ve Uyûnu’l-Ekâvîl fî Vucûhi’t-Te’vîl*. ed. Adil Ahmed- Ali Muhammed Muavvid. 6 Cilt. Riyad: Mektebetu’l-Ubeyke, 1418.

Orijinallik Beyanı / Declaration of Authenticity

Çalışma Turnitin programı aracılığıyla değerlendirilmiş olup, intihal tespit edilmemiştir. / The study was evaluated through the Turnitin program and no plagiarism was detected.

Akademik Etik Beyanı / Academic Ethics Statement

“Görünmeyen Bir Sosyal Yara: Boşanma Sonrası Baba Yoksunluğu (Âyetler Özelinde Bir Okuma Denemesi)” başlıklı makale bilimsel araştırma tekniklerine ve akademik etik ilkelerine uyularak hazırlanmış, veriler üzerinde herhangi bir tahrifat veya çarpıtma yapılmamış, başka bir araştırmadan kısmen veya tamamen intihal edilmemiş, yayınlanması amacıyla başka bir yayının organına gönderilmemiştir.

The article titled “An Unseen Social Wound: Post-Divorce Paternal Absence (An Exegetical Reading of Qur’anic Verses)” has been prepared in accordance with scientific research techniques and academic ethics principles, no falsification or distortion has been made on the data, no partial or complete plagiarism has been made from another research, and it has not been sent to another publication for the purpose of publication.

Çatışma Beyanı / Conflict Statement

“Görünmeyen Bir Sosyal Yara: Boşanma Sonrası Baba Yoksunluğu (Âyetler Özelinde Bir Okuma Denemesi)” başlıklı makaleyle ilgili olarak diğer kişi veya kurumlarla herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

No conflict of interest has been declared with any other person or institution regarding the article titled “An Unseen Social Wound: Post-Divorce Paternal Absence (An Exegetical Reading of Qur’anic Verses)”.

İTHAF / DEDICATION / إهداء

Bu makale, İsrail’in Gazze’deki üniversitelere, okullara, hastanelere, mülteci kamplarına, evlere, camilere ve kiliselere düzenlediği vahşi, barbar, insanlık ve hukuk dışı saldırıları nedeniyle hayatını kaybeden bilim insanları, öğrenciler, sağlık çalışanları, din adamları, gazeteciler, bebekler, çocuklar ve masum sivillere ithaf edilmiştir. İsrail’in iki milyondan fazla Gazzeliyi evlerinden ve topraklarından sürgün etmek istemesi insanlık dışıdır. İsrail’in uluslararası hukuka, insan hak ve hürriyetlerine aykırılık içeren tüm işgal ve saldırıları suçtur ve bu nedenle yargılanması gerekmektedir.

This article is dedicated to the scientists, students, health workers, religious officials, journalists, babies, children and innocent civilians who lost their lives as a result of Israel’s brutal, barbaric, inhumane and illegal attacks on universities, schools, hospitals, refugee camps, homes, mosques and churches in Gaza. Israel’s attempt to expel more than two million Gazans from their homes and lands is inhumane. All Israeli occupations and attacks that violate international law, human rights and freedoms are crimes and therefore Israel must be prosecuted.

هذه المقالة موجهة إلى العلماء والطلاب وعاملين في مجال الصحة ورجال الدين والصحفيين والرضع والأطفال والمدنيين الأبرياء الذين فقدوا حياتهم بسبب الهجمات الوحشية واللاإنسانية وغير القانونية التي شنتها إسرائيل على الجامعات والمدارس والمستشفيات ومخيمات اللاجئين والمنازل والجوامع والكنائس الموجودة في غزة. فما تريده إسرائيل من نفي وتهجير أكثر من مليوني فلسطيني من أراضيهم ومنازلهم هو أمر غير إنساني. إن كافة ما تفعله إسرائيل من هجمات تنتافي مع حقوق الإنسان والحريات والقانون الدولي هي جرائم ولهذا السبب يجب محاكماته

Yazarlık Katkısı / Authorship Contribution

Bu makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır. / This article was written by a single author.